

ANTIKVA EHF 2025

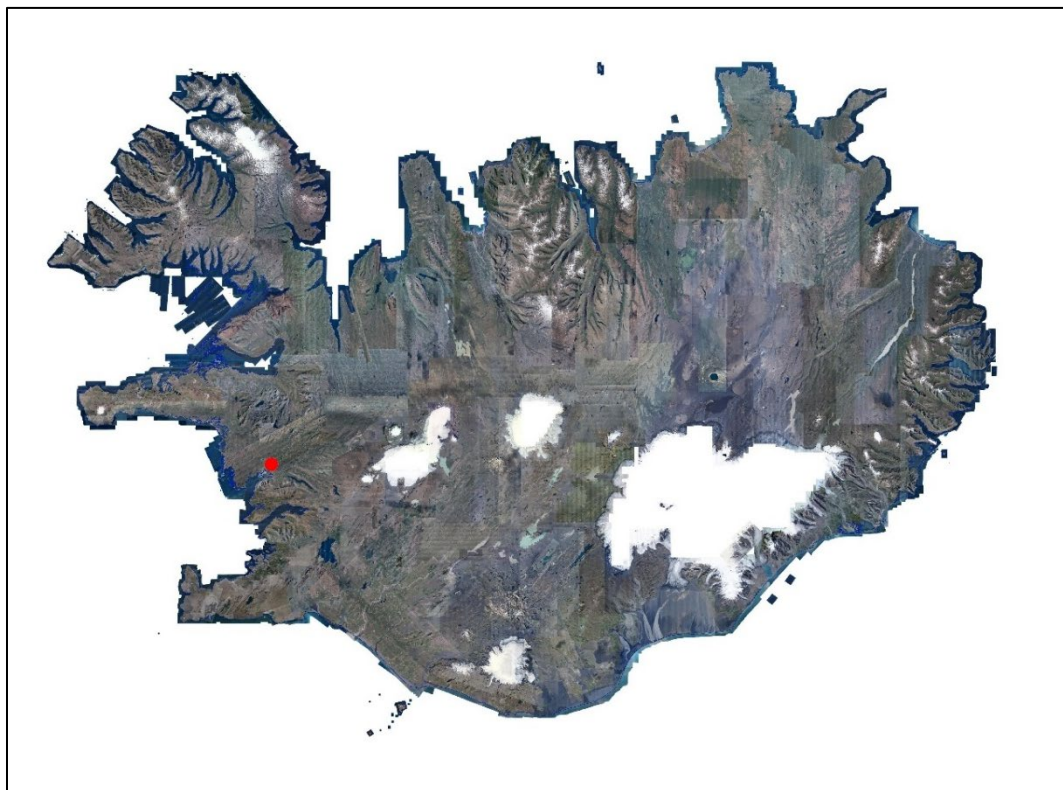
Krumshólapartar 1 og 2

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags

Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Kort 1. Skráningarsvæðið er rauði punkturinn á kortinu.

Forsíðumynd: Horft suðvestur yfir mógrafir [3524-552] og [3524-553] í átt að Krumshólum

Ritstjóri: Ragnheiður Traustadóttir

Uppsetning: Rúna K. Tetzschner

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir

www.antikva.is

Útgefandi: Antikva ehf.

ISBN númer: 978-9935-525-79-6

Verkefnanúmer MÍ: 3524

Ljósmyndir í ritinu eru teknar af höfundum nema að annað sé tekið fram

© Antikva ehf., Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Efnisyfirlit

Inngangur	5
Fornleifaskráning og skráningarsvæðið	6
Tilgangur fornleifaskráningar	7
Fornleifaskráning og aðferðir	9
Minjanúmer	11
Tegund, hlutverk og heiti	11
Staðsetning	11
Staðhættir og lýsing	11
Hættumat	12
Mótvægisaðgerðir	12
Ölvaldsstaðir [102] – Krumshólar	13
Mógrafir [3524-552] niðurgröftur	15
Mógrafir [3524-553] niðurgröftur	16
Leið [3524-554] gata	17
Landamerki [3524-555] steinn	18
Grásteinn – landamerki [3524-556] steinn	18
Kennimark [3524-557] varða	20
Samantekt	21
Heimildir	22
Árnastofnun – Örnefnasafn	22

Myndaskrá

Mynd 1. Skráningarform á Vesturlandi sem fylgir stöðlum Minjastofnunar Íslands.	10
Mynd 2. Horft suður yfir skráningarsvæðið til Krumshóla.....	13
Mynd 3. Skurður sker mógrafir [3524-552] vestan megin á svæðinu. Efst sést í Móstapa.	15
Mynd 4. Mógrafir [3524-553] neðan við klettarana. Þær hafa ferhyrnda lögun og minna á tóftir.....	16
Mynd 5. Leið [3524-554] hlykkjast í suðaustur.	17
Mynd 6. Landamerkjasteinn [3524-555] við vesturmörk Krumshólaparts 2.....	18
Mynd 7. Grásteinn [3524-556] stendur á fornum mörkum Krumshóla og Beigalda.	19
Mynd 8. Varða [3524-557].....	19

Kortaskrá

Kort 1. Skráningarsvæðið er rauði punkturinn á kortinu.	2
Kort 2. Skráningarsvæðið er innan gulu línunnar og rauðu punktarnir tákna fornleifar.....	6
Kort 3. Fornleifar á skráningarsvæðinu.....	14

Inngangur

Að beiðni Maríu Lísbetar Ólafsdóttur hjá Landlínu ehf., fyrir hönd Guðmundar Karls Bjarnasonar landeiganda, tók Ragnheiður Traustadóttir fornleifafræðingur, fyrir hönd Antikva ehf., að sér að skrá fornleifar vegna deiliskipulags í landi Krumshólaparts í Borgarbyggð.

Skráningin fékk verknúmerið 3524 hjá Minjastofnun Íslands.

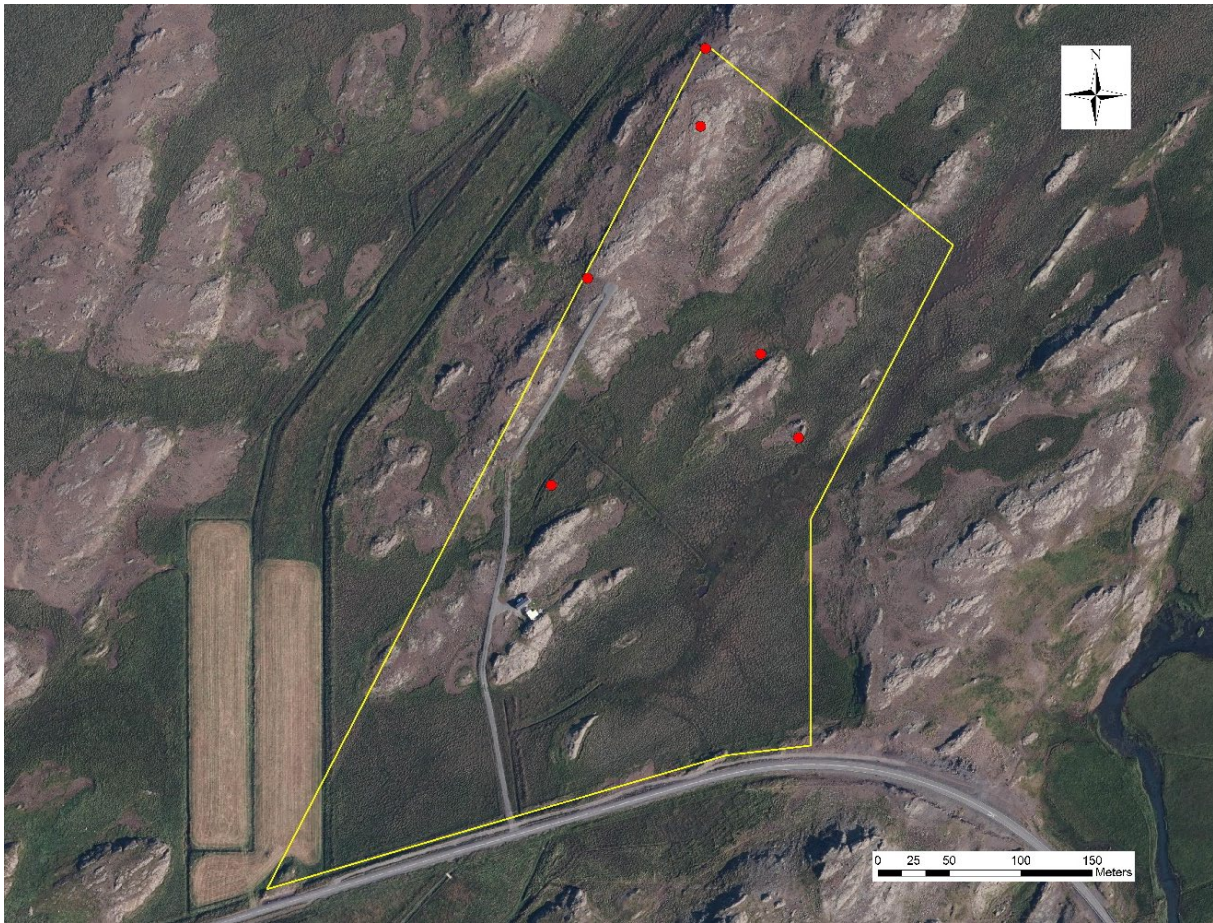
Á skráningarsvæðinu fundust mógrafir, leið, varða og tveir landamerkjasteinar.

Skráningin fól í sér athugun á fyrri skráningum, heimildasöfnun, vettvangsskráningu og úrvinnslu, mat á minjum innan skipulagssvæðisins, svo sem hættumat, skýrslu- og kortagerð. Allar minjar voru mældar upp og staðsettar og við fornleifaskráninguna var farið eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands. Teknar voru ljósmyndir og flygildismyndir af minjunum.

Guðmundur Karl Bjarnason veitti mikilvægar upplýsingar um svæðið og er honum þakkað fyrir.

Skýrsluhöfundar sáu um vettvangsvinnu og heimildavinnu.

Með skýrslunni fylgir fornleifaskrá og stafrænn hnitagrunnur.

Kort 2. Skráningarsvæðið er innan gulu línunnar og rauðu punktarnir tákna fornleifar.

Fornleifaskráning og skráningarsvæðið

Skráningarsvæðið nær yfir Krumshólapart 2 og hluta af Krumshólaparti 1. Girðing liggur í kringum allt svæðið og fylgir hún Ferjubakkavegi að sunnan og háspennulínu að norðan. Vestan megin er akstursvegur inn á svæðið og nokkru austan og utan þess rennur Gufá.

Fornleifaskráning hefur ekki farið fram á Krumshólaparti áður. Gengið var um allt, minjar staðsettar og mældar upp á vettvangi eins og krafist er samkvæmt nýjustu stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Tilgangur fornleifaskráningar

Samkvæmt 4. mgr. 3. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 (mml.), sem tóku við af þjóðminjalögum nr. 107/2001 1. janúar 2013, njóta fornleifar friðunar og eru þannig verndaðar gegn hvers kyns raski.

Í 3. mgr. 3. gr. mml. eru fornleifar skilgreindar með svofelldum hætti:

„Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum.

b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,

c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,

d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,

e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,

g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,

i. skipsflök eða hlutar þeirra.“

Í 21. gr. mml. er kveðið á um verndun fornleifa:

„Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.

Minjastofnun Íslands gerir nauðsynlegar ráðstafanir til verndar fornleifum, viðhalds eða endurbóta, en áður skal gera landeiganda eða ábúanda viðvart um þær. Ef nauðsyn krefur lætur Minjastofnun Íslands rannsaka fornleifar með uppgreftri eða á annan hátt.“

Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Minjastofnun Íslands, sbr. 38. gr. mml., og án tafar skv. 1. mgr. 23. gr. megi ætla að þær séu í hættu.

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausum. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

Ekki er það síður hagar þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar.

Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skal skv. 16. gr. mml. fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Áður en deiliskipulag er afgreitt eða leyfi til framkvæmda eða rannsókna er gefið út skal skráning ætíð fara fram á vettvangi.

Skulu skipulagsyfirvöld hafa samráð við Minjastofnun Íslands um tilhögun skráningar eða endurskoðun á fyrri fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskrárm með hliðsjón af fyrirhuguðum breytingum á skipulagi. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda án undanfarandi fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskráningar. Þegar sérstaklega stendur á getur Minjastofnun Íslands veitt undanþágu fyrir framkvæmdum með tilteknum skilyrðum.

Skipulagsyfirvöld skulu tilkynna Minjastofnun Íslands um gerð skipulagsáætlana og verulegar breytingar á þeim og um gerð skýrslna um mat á umhverfisáhrifum.

Almennt er æskilegt að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum en sé þess enginn kostur ber að tilkynna Minjastofnun Íslands um framkvæmdirnar með sannanlegum hætti með minnst fjögurra vikna fyrirvara eins og segir í 23. gr. mml. Enn fremur segir að Minjastofnun Íslands ákveði að undangenginni vettvangsskönnun hvort frekari rannsóknar sé þörf, hvort gera skuli tillögu um friðlýsingu eða hvort fornleifarnar megi víkja og þá með hvaða skilmálum. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda fyrr en ákvörðun Minjastofnunar Íslands liggur fyrir.

Í 2. mgr. 28. gr. mml. segir að framkvæmdaraðili greiði kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.

Fornleifaskráning og aðferðir

Við fornleifaskráninguna voru fornleifar flokkaðar undir Ölvaldsstaði [102] og er vísað til jarðarinnar með númeri úr *Jarðatali* Johnsens frá árinu 1847. Á þeim tíma tilheyrði land Krumshóla Ölvaldsstöðum. Fjallað er um hvern minjastað fyrir sig. Teknar voru ljósmyndir og flygildismyndir og gerð kort, auk þess sem minjarnar voru hnitsettar og færðar inn á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

Attributes	Text	Relations	Geo Objects	Documents	Events
Attribute	Value				
Id	556				
Name	Grásteinn				
Class	Arkeologiska object				
minj_id	3524-556				
eldra_minj_id	ekki skráð áður				
verkefna_nr	3524				
Sérheiti	Grásteinn				
bæjarnafn	Krumshólar				
jarðatal_johnsen	102				
flokkun	búsetuminjar				
tegund	steinn				
efni	grjót				
verndun	friðað				
lengd	2.5 meter				
breidd	1.7 meter				
veggjahæð frá					
veggjahæð_til	1.6				
breidd veggjar					
Athugasemdir	Náttúrulegur steinn				
umhverfi	melar				
svæði	Hólkotsás				
túnakort	nei				
aldur_fra	900				
aldur_til	1930				
skráning	Ragnheiður Traustadóttir Rúna K. Tetzschner				
mæling	uppmæling				
heimsott	18.11.2025				
horfin	nei				
horfin_astæða	<None>				
ástand	ekki manngert				
hættumat	<None>				
hættuorso	<None>				
haetta_tilefni	engin hætta				
minjagildi	mikið				
Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags				
sveitarfélag	Borqarbyqqð				
Hlutverk	landamerki				

Mynd 1. Skráningarform á Vesturlandi sem fylgir stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Minjanúmer

Minjar eru auðkenndar með númeri og sérheiti þeirra ef finnst, til dæmis Grásteinn „[3524-556]“, síðan er tegund nefnd á eftir númeri til frekari skýringar. Ef stendur *heimild* á eftir númeri þá hafa ekki fundist fornleifar á vettvangi. Fyrsta númer innan hornklofa er númer Minjastofnunar og seinna númer er númer skráningarinnar í landfræðilegum gagnagrunni Antikva yfir fornleifar, örnefni og sögulegar minjar á Vesturlandi.

Tegund, hlutverk og heiti

Tegund og hlutverki minja er venjulega lýst í fáum orðum, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum. Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu þótt þeirra sé getið í heimildum og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild“ sé til um til dæmis óþekktar minjar. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn er það sérstaklega skráð en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, til mógrafir [3524-553].

Staðsetning

Tekin eru GPS hnit á öllum minjum eða þær mældar upp með nákvæmu GPS mælingartæki úti á vettvangi og þau færð inn í landupplýsingagrunn Suðurlands. Í hjálagðri fornleifaskrá eru gefin upp hnit í landshnitakerfinu Ísnet 93 þegar við á. Staðsetning þeirra er svo færð inn á loftmynd. Gögnum er einnig skilað í stafrænu formi í landupplýsingakerfi.

Staðhættir og lýsing

Ávallt er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim og staðháttum lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, til dæmis vísað í aðrar heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs. Hætta vegna tilefnis þýðir að fornleifum stafi hætti vegna fyrirhugaðra framkvæmda, svo sem við skógrækt eða nýbyggingar.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær hafa ekki fundist við vettvangsskráninguna. Í þessu tilviki hafa engar fornleifar horfið.

Mótvægisáðgerðir

Ef minjar eru í hættu vegna framkvæmda er lagt til að framkvæmdum sé beint frá minjastaðnum. Ef það er ekki hægt er komið með tillögum að mótvægisáðgerðum. Það er þó alltaf Minjastofnun Íslands sem ákveður hvað þarf að gera og með hvaða hætti.

Mynd 2. Horft suður yfir skráningarsvæðið til Krumshóla.

Ölvaldsstaðir [102] – Krumshólar

Krumshólar eru innan landnáms Skalla-Gríms Kveld-Úlfssonar. Samkvæmt *Landnámu* gaf Skalla-Grímur bræðrunum Þorbirni krumi og Þórði beigalda lönd fyrir utan Gufá og bjó Þorbjörn í Hólum en Þórður á Beigalda.¹ Í *Egils sögu* eru bræðurnir sagðir Þórörnusynir og eins sagt frá því hvar þeir bjuggu nema að bær Þorbjarnar er nefndur Krumshólar.²

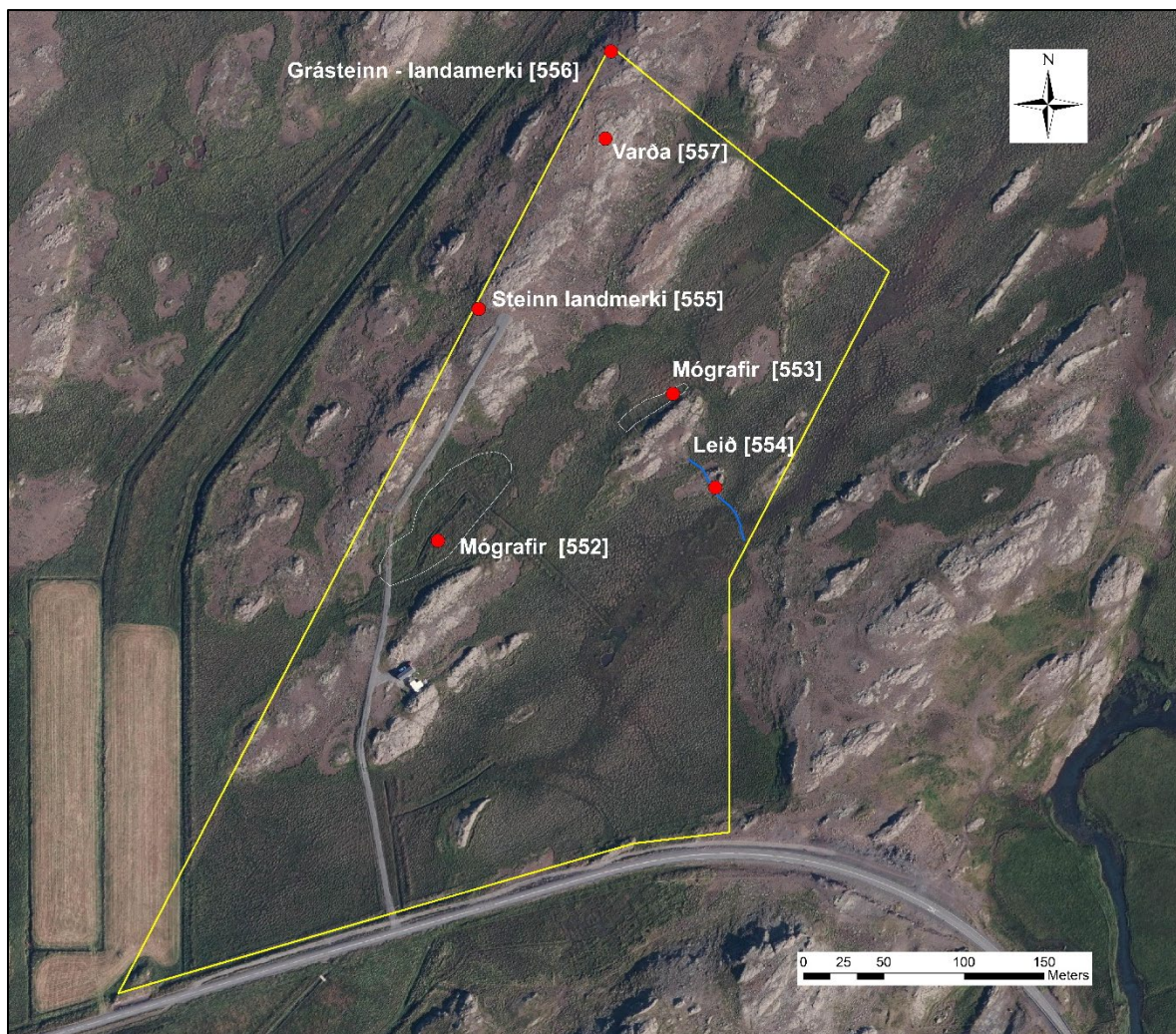
Í *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns* árið 1708 býr þar hins vegar enginn en greint er frá Krumshólum í landi Ölvaldsstaða: „Krumshoolar heitir örnefni hjer í landinu, sem menn ætla að fornu hafi bygð verið, og sjást enn deili til tóftarústa og túngarðsleifa. Enginn veit annað til þess, að hjer hafi bygð verið, og ekki má hjer aftur byggja, nema jörðunni til skaða,

¹ *Íslensk fornrit*, I, 1968, 90.

² *Íslensk fornrit*, II, 1933, 74.

Því það landið, sem undir kotið skyldi hafa legið, brúkar nú heimajörðin til beitar, so og engjar, sem áður skyldu hafa kotinu fylgt og liggja milli Brennistaða og Beigalda engja.“³ Krumshólar eru ekki nefndir í *Jarðatali* Johnsens árið 1847 en þar kemur hins vegar fram að árið 1804 hafi eyðihjáleigan Krúnuhólar verið höfð til beitar á Ölvaldsstöðum. Krúnuhólar er auglýnilega annað nafn á Krumshólum og hefur á þessum tíma talist til Ölvaldsstaða sem var í bændaeign og metnir rúmlega 40 hundruð.⁴ Krumshólar byggðust aftur árið 1851 og voru í nánast samfelldri ábúð til 1964. Eftir það var farið að nýta jörðina til sumardvalar.⁵

Kort 3. Fornleifar á skráningarsvæðinu.

³ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns*, IV, 1925–1927, 364.

⁴ Johnsen, 1847, 128.

⁵ Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 205.

Mynd 3. Skurður sker mógrafir [3524-552] vestan megin á svæðinu. Efst sést í Móstapa.

Mógrafir [3524-552] niðurgröftur

Samkvæmt örnefnalýsingu er smástapi, svokallaður Móstapi „austan við neðri endann á Hólakoti [eða Hólakotsás]“.⁶ Í athugasemdum við örnefnalýsingu segir síðan: „Hólakotsás nær ekki heim undir bæ [þ.e. Krumshóla], flóinn norðvestur af Hesthúshól er á milli. Þar sem stendur: Austan við neðri endann á Hólakoti... á að vera Hólakotsás. Austur af Móstapa voru gamlar mógrafir.“⁷

Hólakotsás er miðað við lýsinguna vestast á Krumshólaparti 2, á mörkunum við Krumshólapart 1, og gæti Móstapi verið klettahóll sem liggur með stefnu norðaustur – suðvestur næst akstursveginum. Neðan við þennan stapa er stórt svæði með mógröfum [3524-552] sem líklega eru gamlar. Mógrafirnar sjást mjög vel á eldri loftmyndum, sérstaklega frá árinu 2005. Á þeirri loftmynd hefur ekki verið grafinn skurður til að þurrka upp mýrina, en á

⁶ Ö-Krumshólar AG, 2.

⁷ Ö-Krumshólar VH, 2.

loftmynd frá árinu 2011 sést að skurðurinn er kominn, auk þess sem búið er að byggja hús sunnan við þær og leggja vegarslóða. Þessi framkvæmd hefur valdið því að mógrafirnar hafa þornað upp og eru því minna greinilegar en áður. Svæðið þar sem þær liggja er um 90×36 m að flatarmáli. Mógrafirnar sjást þó enn vel, bæði á flygildismyndum og á vettvangi, sérstaklega sunnan við skurðinn, og eru sumar þeirra næstum ferhyrnda að lögun.

Mynd 4. Mógrafir [3524-553] neðan við klettarana. Þær hafa ferhyrnda lögun og minna á tóftir.

Mógrafir [3524-553] niðurgröftur

Norðaustan við mógrafir [3524-553] er annað minna svæði með mógröfum [3524-552] milli tveggja klettarana eða stapa. Allmargar mógrafir liggja í röð neðan meðfram syðri klettaranum og er svæðið alls 48 m á lengd og rúmir 9 m á breidd.

Heimamenn telja sig jafnvel hafa séð tóftir á þessu svæði en þær fundust þó ekki þrátt fyrir nákvæma leit og heimildir greina ekki frá mannvirkjum þarna. Hins vegar eru mógrafirnar sumar nánast ferhyrningslaga þannig að þær minna á tóftir og gæti það verið skýringin.

Mynd 5. Leið [3524-554] hlykkjast í suðaustur.

Leið [3524-554] gata

Greina má gamla götu sem liggur milli þúfna suðaustur frá mógröfum [3524-553] og týnist í landslaginu en framhald hennar má ef til vill sjá á loftmyndum.

Mynd 6. Landamerkjasteinn [3524-555] við vesturmörk Krumshólaparts 2.

Landamerki [3524-555] steinn

Í landamerkjagirðingu vestan við Krumshólapart 2 er stór steinn sem líklega er landamerkjasteinn. Hann er um $2 \times 1,5$ m að stærð og nær allt að 1,2 m að hæð. Girðingin er byggð utan um steininn. Hann stendur sunnarlega á Hólkotsás.

Grásteinn – landamerki [3524-556] steinn

Í örnefnalýsingu segir: „Nú flytjum við okkur norður fyrir bæ [þ.e. Krumshóla]; þar er holtaklasi eða klettaklasi, sem heitir Hákot [...] heim undir bæ að norðvestan var Hólkotsás, og á honum var steinn, er heitir Grásteinn og er á merkjum móti Beigalda.“⁸ Grástein er að finna á fornum landamerkjum jarðanna við norðurhorn Krumshólaparts 2. Þar stendur stór grár steinn, $2,5 \times 1,7$ m að stærð og allt að 1,6 m að hæð og eru landamerkjagirðingarnar kræktar í hann beggja vegna.

⁸ Ö-Krumshólar AG, 2.

Mynd 7. Grásteinn [3524-556] stendur á fornum mörkum Krumshóla og Beigalda.

Mynd 8. Varða [3524-557].

Kennimark [3524-557] varða

Uppi á Hólkotsás, nokkuð sunnan við Grástein [3524-556] stendur hrunin varða. Hún er um 2 × 3 m að stærð en nær einungis 0,6 m hæð. Miðað við umfangið hlýtur hún þó að hafa verið stór og stæðileg meðan hún stóð uppi.

Samantekt

Skráðar voru sex minjar á svæðinu sem allar teljast fornleifar. Þar af eru tveir landamerkjasteinar, [3524-552] og [3524-553], á vesturmörkum svæðisins og varða [3524-557] rétt fyrir innan mörkin. Nyrðri steinninn [3524-553] nefnist Grásteinn og stendur á fornum mörkum Krumshóla og Beigalda. Hann gæti jafnvel hafa þjónað þessu hlutverki allt frá landnámi en sams konar landamerkjasteinar eða Grásteinar finnast víðar á landinu. Grásteinn hefur mikið minjagildi og hinn steinninn og varðan nokkurt en auðvelt ætti að vera að sneiða hjá þeim við framkvæmdir. Um miðbik svæðisins voru skráð tvö svæði með mógröfum. Vestri mógrafirnar [3524-552] við Móstapa eru sundurskornar af skurði en ná yfir stærra svæði og eru sennilega eldri. Eystri mógrafirnar [3524-553] liggja í röð á minna svæði neðan við ónefndan klettastapa. Einnig var skráð leið [3524-554] sem liggur suðaustur frá mógröfunum, hún hefur lítið minjagildi. Allar minjarnar voru mældar upp.

Krumshólapartar 1 og 2 eru innan fornra marka jarðarinnar Krumshóla sem nefnd er þegar í *Landnámu* og *Egils sögu*. Engar heimildir eru þó um fornleifar á þessum tilteknu pörtum og þær sem fundust ættu ekki að hamla framkvæmdum. Minjastofnun Íslands tekur afstöðu til þess.

Ekki er víst að allar minjar á svæðinu sjáist á yfirborðinu eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar koma í ljós á framkvæmdasvæðinu ber að stöðva framkvæmdir, varast frekara rask og tilkynna þegar í stað um fundinn til Minjastofnunar Íslands, sbr. 38. gr. mml. Minjastofnun Íslands metur eðli þeirra og umfang og hvort rannsókna sé þörf áður en framkvæmdir halda áfram.

Er því beint til framkvæmdaraðila að reyna að sneiða hjá fornleifum og komast hjá því að raska þeim í lengstu lög. Í 21. gr. mml. segir um verndun fornleifa, að „jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, [megi] enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“

Heimildir

Íslenzk fornrit, I. (1968). Jakob Benediktsson sá um útgáfuna. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

Íslenzk fornrit, II. (1933). Sigurður Nordal sá um útgáfuna. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson. (1993). *Byggðir Borgarfjarðar III: Mýrasýsla og Borgarnes*. Borgarnes: Búnaðarsamband Borgarfjarðar.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (IV). (1925–1927). Kaupmannahöfn: Hið íslenska fræðafjelag í Kaupmannahöfn.

Johnsen, J. (1847). *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835–1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða í landinu*. Kaupmannahöfn.

Árnastofnun – Örnefnasafn

Ö-Krumshólar AG: *Örnefnalýsing Krumshóla*. [Ekkert ártal]. Ari Gíslason skráði eftir Kristbirni Kristjánssyni í Eskiholdi.

Ö-Krumshólar VH: *Örnefnalýsing Krumshóla: Athugasemdir og viðbætur*. (1976). Vilhjálmur Hannesson skráði. Vilhjálmur bjó á Krumshólum 1942–1959.

ANTIKA EHF 2025

Fornleifaskrá Krumshólar

Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

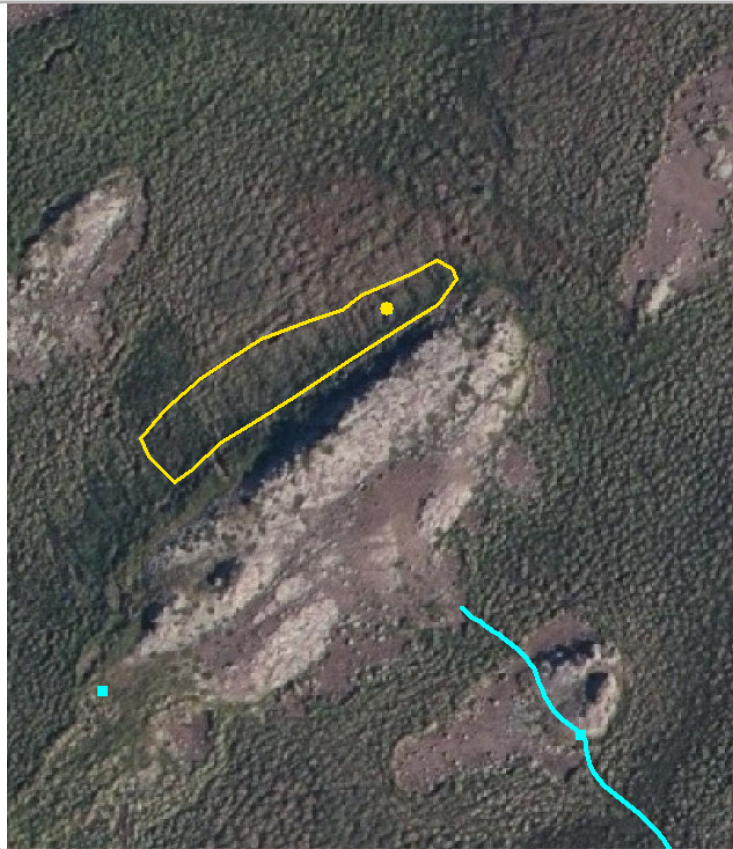
Nr.	3524-552	Bæjarnafn	Krumshólar	Gömul nr.	ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	102
Svæði	Hólakotsás	Sveitafélag	Borgarbyggð	Dagur	18.11.2025	Skráning	RKT & RT
Tegund	niðurgröftur	Hlutverk	mógrafir	Flokkur	efnistaka og nýting		
Sérheiti	Móstapi	Verndun	friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags		
Ástand	greinanlegar	Hættumat		Hættuorsök			
Hætta tilefni		Efni	annað	Aldur frá	900	Aldur til	1900
Leid		Horfin	nei	Horfin ástæða			
Lengd	90	Breidd	36	Hæð		Hleðslu umferð	
Veggjahæð frá		Veggjahæð til		Breidd veggjar			
Mæling	uppmæling	Túnakort	nei	Verkefna nr MÍ	3524		
Isnet E	365608,6709	Isnet N	458593,4920	Heimildir			
Minjagildi	nokkurt	Umhverfi	mýri og mólendi				
Ljósmyndari	Loftmyndir ehf	Mótvægisáðgerðir					

Samkvæmt örnefnalýsingu er svokallaður Móstapi „austan við neðri endann á Hólakoti“. Í athugasemdum við örnefnalýsingu kemur fram að Hólakot á að vera Hólakotsás og "austur af Móstapa voru gamlar mógrafir.“

Hólakotsás er vestast á Krumshólaparti og gæti Móstapi verið kletthóll sem liggur með stefnu norðaustur – suðvestur næst akstursvegi. Neðan hans er stórt svæði með gömlum mógröfum [3524-552]. Þær sjást vel á eldri loftmyndum, sérstaklega frá árinu 2005 en þá hafði ekki verið grafinn skurður til að þurrka upp mýrina. Á loftmynd frá árinu 2011 sést að hann er kominn og búið er að byggja hús sunnan við mógrafirnar og leggja vegarslóða. Við framkvæmdina hafa þær þornað upp og eru því minna greinilegar en áður. Þær ná yfir svæði sem er um 90 × 36 m að flatarmáli. Mógrafirnar sjást þó enn vel og eru sumar næstum ferhyrndar að lögun. Sjá nánar í skýrslu.

Nr.	3524-553	Bæjarnafn	Krumshólar	Gömul nr.	ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	102
Svæði		Sveitafélag	Borgarbyggð	Dagur	18.11.2025	Skráning	RKT & RT
Tegund	niðurgroftur	Hlutverk	mógrafir	Flokkur	efnistaka og nýting		
Sérheiti		Verndun	friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags		
Ástand	greinanlegar	Hættumat		Hættuorsök			
Hætta tilefni		Efni	annað	Aldur frá	900	Aldur til	1900
Leid		Horfin	nei	Horfin ástæða			
Lengd	48	Breidd	9	Hæð		Hleðslu umferð	
Veggjahæð frá		Veggjahæð til		Breidd veggjar			
Mæling	uppmæling	Túnakort	nei	Verkefna nr MÍ	3524		
Isnet E	365745,1780	Isnet N	458673,359	Heimildir			
Minjagildi	nokkurt	Umhverfi	mýri og mólendi				
Ljósmyndari	Loftmyndir ehf	Mótvægisaðgerðir					

Norðaustan við mógrafir [3524-553] er annað minna svæði með mógröfum [3524-552] milli tveggja klettarana eða stapa. Allmargar mógrafir liggja í röð neðan meðfram syðri klettarananum og er svæðið alls 48 m á lengd og rúmir 9 m á breidd.

Heimamenn telja sig jafnvel hafa séð tóftir á þessu svæði en þær fundust þó ekki þrátt fyrir nákvæma leit og heimildir greina ekki frá mannvirkjum þarna. Hins vegar eru mógrafirnar sumar nánast ferhyrningslaga þannig að þær minna á tóftir og gæti það verið skýringin.

Nr.	3524-554	Bæjarnafn	Krumshólar	Gömul nr.	ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	102
Svæði		Sveitafélag	Borgarbyggð	Dagur	18.11.2025	Skráning	RKT & RT
Tegund	gata	Hlutverk	leið	Flokkur	samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags		
Ástand	greinanlegar	Hættumat		Hættuorsök			
Hætta tilefni	mikil hætta	Efni	annað	Aldur frá		Aldur til	
Leid		Horfin	nei	Horfin ástæða			
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Veggjahæð frá		Veggjahæð til		Breidd veggjar			
Mæling	uppmæling	Túnakort	nei	Verkefna nr MÍ	3524		
Isnet E	365780,3670	Isnet N	458615,9710	Heimildir			
Minjagildi	lítið	Umhverfi	mýri og mólendi				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	Uppmæling fullnægjandi				

Greina má gamla götu sem liggur milli þúfna suðaustur frá mógrofum [3524-553] og týnist í landslaginu en framhald hennar má ef til vill sjá á loftmyndum.

Nr.	3524-555	Bæjarnafn	Krumshólar	Gömul nr.	ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	102
Svæði	Hólkotsás	Sveitafélag	Borgarbyggð	Dagur	18.11.2025	Skráning	RKT & RT
Tegund	steinn	Hlutverk	landamerki	Flokkur	búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags		

Ástand	ekki manngert	Hættumat		Hættuorsök			
Hætta tilefni	engin hætta	Efni	grjót	Aldur frá		Aldur til	
Leid		Horfin	nei	Horfin ástæða			
Lengd	2	Breidd	1,5	Hæð		Hleðslu umferð	
Veggjahæð frá		Veggjahæð til	1,2	Breidd veggjar			
Mæling	uppmæling	Túnakort	nei	Verkefna nr MÍ	3524		
Isnet E	365631,2019	Isnet N	458730,4170	Heimildir			
Minjagildi	nokkurt	Umhverfi	melar				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Í landamerkjagirðingu vestan við Krumshólapart 2 er stór steinn sem líklega er landamerkjasteinn. Hann er um 2× 1,5 m að stærð og nær allt að 1,2 m að hæð. Girðingin er byggð utan um steininn. Hann stendur sunnarlega á Hólkotsás.

Nr.	3524-556	Bæjarnafn	Krumshólar	Gömul nr.	ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	102
Svæði	Hólkotsás	Sveitafélag	Borgarbyggð	Dagur	18.11.2025	Skráning	RKT & RT
Tegund	steinn	Hlutverk	landamerki	Flokkur	búsetuminjar		
Sérheiti	Grásteinn	Verndun	friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags		
Ástand	ekki manngert	Hættumat		Hættuorsök			
Hætta tilefni	engin hætta	Efni	grjót	Aldur frá	900	Aldur til	1930
Leid		Horfin	nei	Horfin ástæða			
Lengd	2,5	Breidd	1,7	Hæð		Hleðslu umferð	
Veggjahæð frá		Veggjahæð til	1,6	Breidd veggjar			
Mæling	uppmæling	Túnakort	nei	Verkefna nr MÍ	3524		
Isnet E	365713,7370	Isnet N	458891,087	Heimildir			
Minjagildi	mikið	Umhverfi	melar				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Í örnefnalýsingu segir: „Nú flytjum við okkur norður fyrir bæ [þ.e. Krumshóla]; þar er holtaklasi eða klettaklasi, sem heitir Hákot [...] heim undir bæ að norðvestan var Hólkotsás, og á honum var steinn, er heitir Grásteinn og er á merkjum móti Beigalda.“ Grástein er að finna á fornum landamerkjum jarðanna við norðurhorn Krumshólaparts 2. Þar stendur stór grár steinn, 2 × 3 m að stærð og allt að 1,6 m að hæð og eru landamerkjagirðingarnar kræktar í hann beggja vegna.

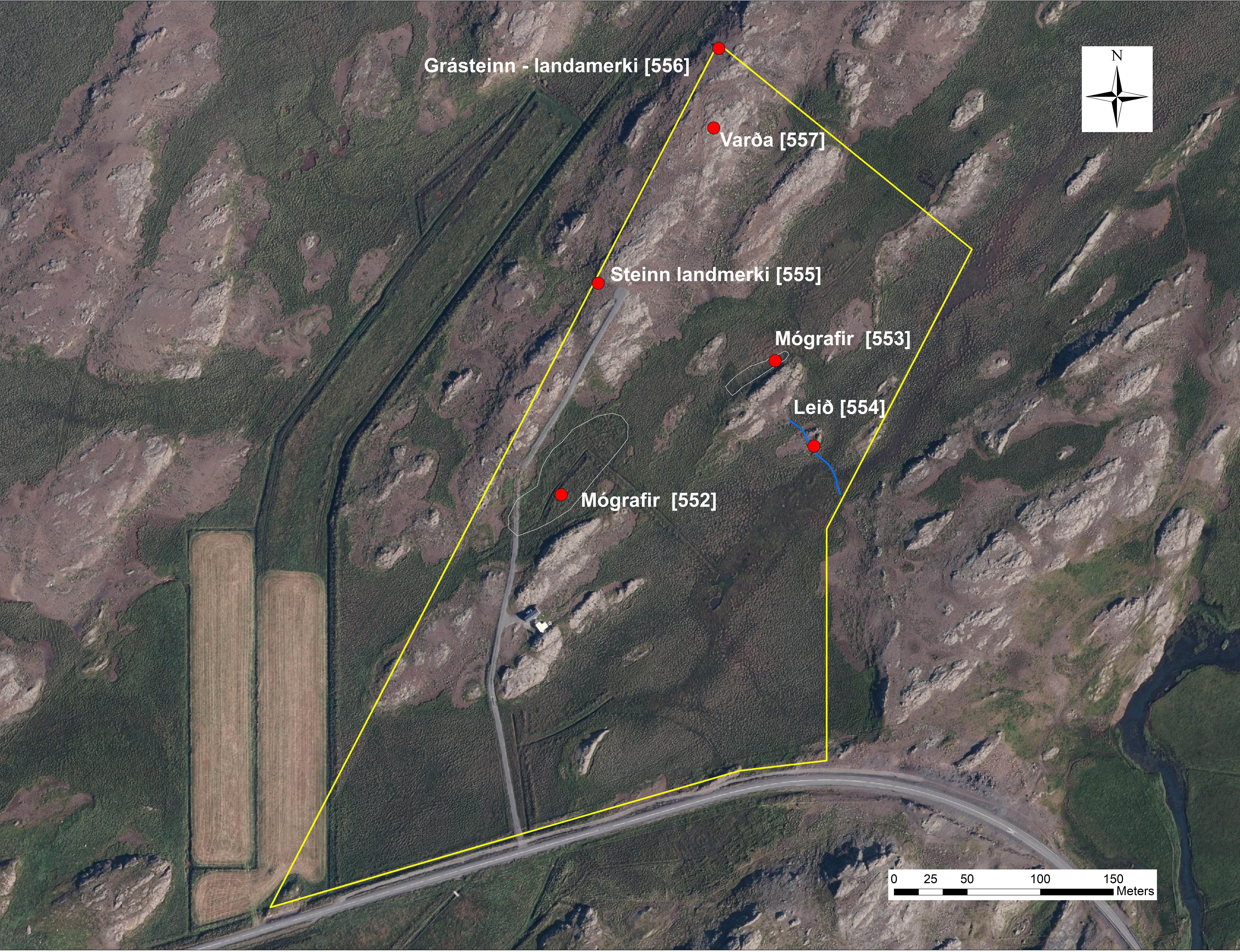

Nr.	3524-557	Bæjarnafn	Krumshólar	Gömul nr.	ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	102
Svæði	Hólkotsás	Sveitafélag	Borgarbyggð	Dagur	18.11.2025	Skráning	RKT & RT
Tegund	varða	Hlutverk	kennimark	Flokkur	búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/deiliskipulags		
Ástand	greinanlegar	Hættumat		Hættuorsök			
Hætta tilefni	engin hætta	Efni	grjót	Aldur frá	900	Aldur til	1900
Leid		Horfin	nei	Horfin ástæða			
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Veggjahæð frá		Veggjahæð til	0,6	Breidd veggjar			
Mæling	uppmæling	Túnakort	nei	Verkefna nr MÍ	3524		
Isnet E	365710,2949	Isnet N	458836,8290	Heimildir			
Minjagildi	nokkurt	Umhverfi	melar				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Uppi á Hólkotsás, nokkuð sunnan við Grástein [3524-556] stendur hrunin varða. Hún er um 2×3 m að stærð en nær einungis 0,6 m hæð. Miðað við umfangið hlýtur hún þó að hafa verið stór og stæðileg meðan hún stóð uppi.

Grásteinn - landamerki [556]

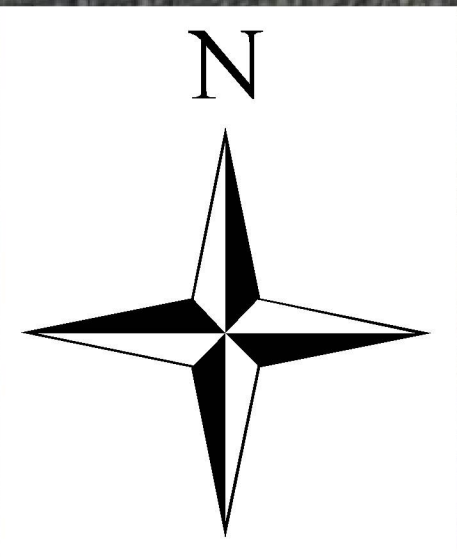
Varða [557]

Steinn landmerki [555]

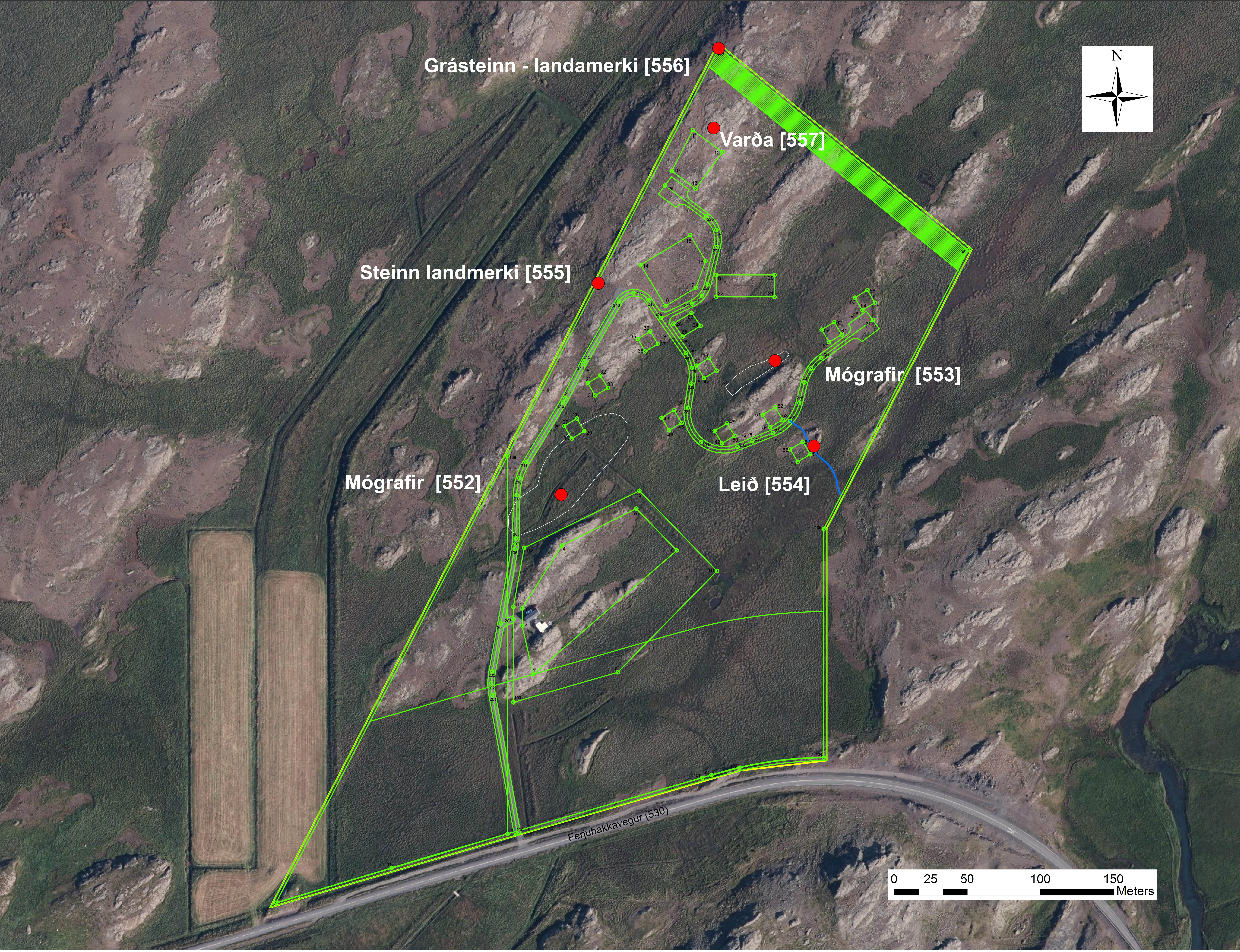
Mógrafir [553]

Leið [554]

Mógrafir [552]

Grásteinn - landamerki [556]

Varða [557]

Steinn landmerki [555]

Mógrafir [553]

Mógrafir [552]

Leið [554]

Ferjubakkavegur (530)

